

Schieten om te doden of schieten om levens te redden?

Op 7 juli zaaiden bommen terreur in Londen. Op 21 juli mislukte een nieuwe reeks bomaanslagen. Op 22 juli schoot de Londense politie de Braziliaan Jean Charles de Menezes dood in een metro. De man woonde in een gebouw waarnaar sporen leidden. Volgens een uitgelekt politierapport gedroeg hij zich niet verdacht. De agenten in burger schoten zonder waarschuwing van dichtbij, nadat ze de man al hadden vastgegrepen. De reactie van de Britse overheid was verrassend: dit is vreselijk, maar in het licht van de enorme dreiging van het terrorisme kan zo iets nu eenmaal gebeuren. Het 'shoot to kill' beleid werd verdedigd als de enige oplossing tegen zelfmoordterroristen. Schieten om te doden zou nodig zijn om levens te redden.

De overheid mag soms mensen doden

Het fundamenteel karakter van het recht op leven staat buiten kijf. Nochtans is dit recht niet absoluut. Mensen folteren mag nooit, maar mensen doden mag soms. Met name wanneer dit het gevolg is van het gebruik van overheids geweld dat absoluut noodzakelijk is om iemand te verdedigen tegen onrechtmatig geweld, om een arrestatie te verrichten of een ontsnapping te voorkomen, en om een oproer te onderdrukken (art. 2 EVRM). In Londen ging het om de eerste hypothese. De vraag is dus of het doden van een verdachte in een concreet geval absoluut noodzakelijk is voor dat doel. Indien niet, dan is het recht op leven geschonden.

De overheid moet soms mensen doden

Een overheid kan het recht op leven ook schenden door géén dodelijk geweld te gebruiken tegen terroristen. Onder dit recht is ze namelijk verplicht preventief op te treden om levensbedreigende risico's af te wenden. Om het recht op leven van onschuldige burgers te beschermen, moet de overheid dus soms terroristen neutraliseren, en indien dit enkel kan door ze te doden, geldt de plicht om te doden in naam van het recht op leven.

Maar 'shoot to kill' mag toch niet (van Straatsburg)

Dit wil niet zeggen dat een 'shoot to kill' beleid in overeenstemming is met het recht op leven. Juridisch is dit in Europa duidelijk niet het geval. Het allereerste arrest ten gronde van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens over het recht op leven (*McCann t. VK*, 1995) betrof namelijk een 'shoot to kill' zaak in een terrorismecontext. Britse soldaten schoten in 1988 drie ongewapende IRA terroristen dood in Gibraltar. Ze dachten dat deze een afstandsbediening op zak hadden waarmee ze een bomauto tot ontploffing konden brengen. Het Hof oordeelde dat het Verenigd Koninkrijk het recht op leven had geschonden. Het maakte echter een onderscheid tussen de zorgvuldigheidsnorm die geldt voor de personen op het terrein, en deze die geldt voor de verantwoordelijken voor de planning en leiding van een operatie. Voor de eersten is het gebruik van dodelijk geweld geoorloofd indien zij er oprecht van overtuigd zijn dat dit absoluut noodzakelijk is om onschuldige levens te redden, ook al blijken hun redenen achteraf fout. Voor de mensen die de touwtjes in handen hebben, geldt echter een verplichting om rekening te houden met een veelvoud aan hypothesen. Hieruit volgt automatisch dat soldaten geen algemene training of instructies mogen krijgen om te 'schieten om te doden'.

Als er in *McCann* een schending was, is er zeker één in de zaak van de Menezes. Een aantal factoren maken deze zaak immers veel eenduidiger. Ten eerste geeft men nu toe dat er een 'shoot to kill' instructie gold. Ten tweede was er in Gibraltar betrouwbare (en juiste) informatie dat het om gevaarlijke terroristen ging. In Londen had men geen idee wie men achtervolgde. Ten derde waren de soldaten in Gibraltar in uniform, terwijl de politie in Londen in burger was. Ten vierde hadden de Londense agenten de verdachte eigenlijk al geneutraliseerd vooraleer ze hem doodden.

Schieten op mensenrechten

Het is dus duidelijk dat de Britse overheid in Londen een schending van art. 2 EVRM heeft begaan. Ze is dan ook verplicht een grondig onderzoek te voeren, de verantwoordelijken te identificeren en bestraffen, en bovendien de instructies aan de politie te wijzigen. Er is echter een 'maar'...

Het arrest *McCann* werd geveld met de kleinst mogelijke meerderheid van 10 tegen 9 rechters. Dit was in een periode dat weinig Europese landen last hadden van terroristische dreiging. Inmiddels is het klimaat grondig gewijzigd. Het feit dat het 'shoot to kill' beleid zonder meer wordt toegegeven en verdedigd, spreekt boekdelen. In de strijd tegen het terrorisme wordt de schaar gezet in heel wat fundamentele rechten: privacy, meningsuiting, non-discriminatie, eerlijk proces... We moeten hopen dat de Britse, noch de Europese rechters in de huidige toestand van verwarring en angst toegeven aan de druk om nu ook het recht op leven te gaan uithollen.

Eva Brems¹

¹ Standpunten ingenomen in deze rubriek zijn van strikt persoonlijke aard.